

PRAWA UCZNIĄ W SZKOLE

RAPORT Z PRZESTRZEGANIA WYBRANYCH PRAW UCZNIĄ NA PODSTAWIE BADAŃ WOJEWÓDZKICH.

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

Opracowały:

st. wizytator Jolanta Sawińska
st. wizytator Elżbieta Wysocka

Marzec 2006

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
I. Opis badań.....	4
Postawy respondentów wobec „swoich” szkół.....	5
II. Prawa i obowiązki ucznia.....	9
Prawa ucznia.....	9
Obowiązki ucznia.....	11
Wiedza o prawach ucznia.....	12
III . Prawo do informacji.....	15
IV. Prawo do wyrażania opinii.....	19
V. Prawo do prywatności.....	23
IV. Prawo do wolności od poniżającego traktowania.....	26
WNIOSKI i REKOMENDACJE.....	32

WSTĘP

Projekt badań nad upowszechnianiem i przestrzeganiem praw ucznia w polskich szkołach powstał w ramach projektu „Rzecznik praw ucznia” zainicjowanego przez Ministerstwo Edukacji i Nauki a realizowanego przez Pracownię Edukacji Obywatelskiej i Europejskiej z Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie. Głównym autorem projektu badań jest dr Michał Kowalski z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Szkolenia w ramach których opracowany został projekt badań, odbywały się w pierwszej połowie 2005 roku w ośrodku CODN w Sulejówku. Brali w nich udział przedstawiciele Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz pracownicy Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. W szkoleniach uczestniczyło po dwóch wizytatorów, przedstawiciele wojewódzkich kuratoriów oświaty, pełniących funkcję koordynatorów nadzoru nad przestrzeganiem praw dziecka i praw ucznia w szkołach i placówkach oświatowych. Wizytatorzy ci podjęli się bezpośredniej realizacji badań w poszczególnych województwach.

W prezentowanym raporcie omawiane są wyniki badań o przestrzeganiu praw ucznia w losowo wybranych szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych naszego województwa. Przystępując do badań zakładaliśmy, iż duże znaczenie dla problematyki przestrzegania praw ucznia będą miały przede wszystkim wypowiedzi uczniów.

Powyższy raport jest pewnym etapem gromadzenia wiedzy na temat przestrzegania praw ucznia w polskich szkołach. Dane zgromadzone na terenie województwa zachodniopomorskiego posłużą także do przygotowania raportu ogólnopolskiego.

I. OPIS BADAŃ

Celem podjętego przedsięwzięcia badawczego było uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące kwestii przestrzegania oraz upowszechniania praw ucznia w czterech obszarach problemowych:

- **prawa do informacji;**
- **prawa do wyrażania opinii;**
- **prawa do prywatności;**
- **do wolności od poniżającego traktowania.**

Choć zagadnienia te nie wyczerpują problematyki praw ucznia w szkole uznaliśmy, iż właśnie analiza zagadnień związanych z tymi czterema obszarami pozwoli na formułowanie wniosków dotyczących przestrzegania praw ucznia w szkole.

Zainteresowania badawcze skoncentrowały się wokół praktyki przestrzegania praw ucznia a nie wokół formalnych założeń opisanych w dokumentach.

Badania przeprowadzono w miesiącach wrześniu i październiku 2005 roku przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety skierowanego do trzech grup respondentów: nauczycieli, uczniów oraz rodziców z różnych typów szkół.

Zakres badań obejmował, wytypowane losowo, **20 szkół** z naszego województwa: **pięć szkół podstawowych** w tym jedną wiejską, dwie w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców i dwie w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, **pięć gimnazjów** – jedno wiejskie i po dwa w miastach poniżej i powyżej 100 tys. mieszkańców, **pięć liceów ogólnokształcących** w tym dwa w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców i trzy w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców oraz **pięć szkół ponadgimnazjalnych** (liceum profilowane, technikum, szkoła zawodowa -: trzy w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców i dwie w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców).

Ogółem w szkołach badaniami objęto **500 uczniów** - 293 dziewcząt i 207 chłopców najstarszych roczników z dwóch ostatnich klas: **V i VI** szkół podstawowych, **II i III** gimnazjów, liceów ogólnokształcących, liceum profilowanego i szkoły zawodowej oraz **II, III i IV** klas techników.

Kwestionariusz ankiety wypełniło po 125 uczniów ze szkół podstawowych, gimnazjów i liceów ogólnokształcących, 75 uczniów techników oraz po 25 uczniów z liceum profilowanego i szkoły zawodowej.

Przebadano także 60 rodziców i 60 nauczycieli - po trzech z każdej szkoły, ich dobór miał

cechy prób celowych. Przyjęto bowiem zasadę, iż badaniom podlegają tylko rodzice dzieci biorących udział w badaniach, którzy nie są członkami rady rodziców ani trójek klasowych. Założono także, iż spośród nauczycieli przebadani zostaną szkolni pedagodzy, bądź opiekunowie samorządów w tych szkołach, w których nie było zatrudnionych pedagogów oraz dwóch nauczycieli uczących różnych przedmiotów.

Na podstawie zgromadzonych danych można stwierdzić, że wśród tej grupy respondentów dominowały kobiety – 78%. 26% badanych było pedagogami, 66% nauczycieli pełniło funkcję wychowawcy, 10 % funkcję opiekuna samorządu a 14% było szkolnymi rzecznikami praw ucznia. Najczęściej nauczyciele ci uczyli następujących przedmiotów; języka polskiego – 19%, matematyki – 9%, historii, WOS, biologii, języka obcego, WF- 7%, geografii, przyrody, informatyki – 5%.

Należy podkreślić fakt, iż w procedurze badań duży nacisk położono na pełną ich anonimowość.

Postawy respondentów wobec „swoich” szkół

W kwestionariuszach badawczych zawarto pytania, które pozwoliły respondentom zaprezentować ich postawy wobec „swoich” szkół. Do pytań tych należą między innymi takie : „ Czy lubisz swoją szkołę?”, „Czy Pani dziecko lubi swoją szkołę”, „Czy jest Pani zadowolona z wyboru szkoły dla swojego dziecka”. Sympatia wyrażana przez badanych do szkoły, może mieć wpływ na ich odpowiedzi dotyczące pytań bezpośrednio związanych z przestrzeganiem praw ucznia w szkole.

Wszystkie kwestionariusze zawierały tego typu pytania. Pytanie 1 w ankietach skierowanych do wszystkich badanych dotyczyło ich stosunku do szkoły. Uczniowie odpowiadali na następujące pytanie „ Czy lubisz swoją szkołę?”, rodzice zaś „Czy jest Pan/i zadowolona z wyboru szkoły dla swojego dziecka?”, nauczyciele natomiast „Czy lubi Pan/i pracę w tej szkole?”. Odpowiedzi na powyższe pytania przedstawiono w tabeli 1.

Tab.1. Sympatie respondentów wobec szkoły.

Pytanie 1:		Uczniowie	Rodzice	Nauczyciele
„ Czy lubisz swoją szkołę .....?”	tak	48%	90%	90%
	Raczej tak	38%	10%	10%
	Raczej nie	4%		

	nie	3%		
	Trudno powiedzieć	7%		

Na podstawie otrzymanego rozkładu odpowiedzi można stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów prezentuje bardzo pozytywną postawę wobec szkoły.

86% uczniów lubi szkołę w której się uczy (odpowiedzi „tak” i „raczej tak” zsumowano), 7% jej nie lubi a kolejne 7% nie zajęło konkretnego stanowiska, wybierając odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Rodzice i nauczyciele w pełni akceptują działania szkoły o czym świadczy dokonany przez nich wybór odpowiedzi.

Rodzice ponadto odpowiadali na pytanie „Czy Pana/i dziecko lubi swoją szkołę?”. Większość z nich (73%) jest przekonana, że tak a 27% wybrało odpowiedź „raczej tak?”. Porównując odpowiedzi uczniów i rodziców w tej kwestii można stwierdzić, że deklaracje rodziców co do sympatii ich dzieci wobec szkoły różnią się nieco od deklaracji samych zainteresowanych. Można także sadzić, że część rodziców nie zna dokładnie postaw jakie ich dzieci prezentują wobec szkoły.

W kwestionariuszu wszyscy respondenci odpowiadali także na pytanie „Czy problemy zawarte w tej ankiecie są dla Ciebie ważne?”. Odpowiedzi, jakich udzielili badani zaprezentowano w tabeli 2.

Tab. 2. Rozkład opinii respondentów dotyczący ważności problemów poruszanych w ankiecie.

Pytanie 2:		Uczniowie	Rodzice	Nauczyciele
„Czy problemy zawarte w tej ankiecie są dla Ciebie ważne?”	Tak	46%	76%	71%
	Raczej tak	41%	24%	25%
	Nie	6%		
	Raczej nie	2%		2%
	Trudno powiedzieć	5%		2%

Powyższe odpowiedzi wskazują, że dla zdecydowanej większości respondentów problemy o które ich pytaliśmy okazały się ważne. „Tak” bądź „raczej tak” odpowiedziało 87% uczniów, wszyscy rodzice i 96% nauczycieli. Można stwierdzić, że istnieje duże zainteresowanie problematyką przestrzegania praw ucznia w szkole zarówno wśród dorosłych jak i uczniów. Jednak uczniowie nieco rzadziej udzielali jednoznacznie twierdzących odpowiedzi, a przecież te prawa właśnie ich dotyczą.

Kolejne pytanie skierowane do wszystkich badanych miało charakter projekcyjny. Respondentów prosiło o dokończenie następujących zdań: uczniów - „Chciałbym, aby w mojej szkole...”, rodziców – „Chciałbym aby w szkole mojego dziecka...”, nauczycieli - „Chciałbym aby w szkole w której pracuję...”. Tak postawione pytania pozwoliły poznać oczekiwania badanych wobec „swojej” szkoły oraz to czy mają one związek z problematyką praw ucznia.

Pytanie to nie wzbudziło dużego zainteresowania wśród uczniów, odpowiedziało na nie tylko 14% badanych. Ci uczniowie chcieliby, aby w szkole przestrzegano praw i obowiązków uczniów, było lepsze wyposażenie w pomoce szkolne, by nauczyciele sprawiedliwie oceniali, aby między uczniami były dobre relacje, by nauczyciele byli miłsi, by w szkole było bezpieczniej i panowała w niej większa dyscyplina.

Rodzice chcieliby szkoły przede wszystkim bezpiecznej, w której przestrzegane jest prawo, dzieci są dobrze uczone i panuje w niej życzliwa atmosfera.

Nauczyciele natomiast chcą szkoły dobrze wyposażonej w pomoce naukowe oraz takiej, w której panuje miła atmosfera, uczniowie przejawiają większe zainteresowanie nauką, nauczyciele są konsekwentni a rodzice współpracują ze szkołą i wszyscy w szkole czują się bezpiecznie.

Wydaje się, że każda pojedyncza wypowiedź badanego, mogła być subiektywnym poczuciem nie spełniania przez szkołę jakiś jego oczekiwań.

Z zaprezentowanych wypowiedzi wynika, że wszyscy respondenci chcą szkoły w której przestrzegane jest prawo (to może sugerować, że nie zawsze jest lub trzeba o nie „walczyć”), dobrze wyposażonej w pomoce, bezpiecznej, w której panuje życzliwa atmosfera. Uczniowie ponadto chcą większej dyscypliny, co może świadczyć o braku jasnych reguł i konsekwencji postępowania dorosłych wobec nich, nauczyciele natomiast, by uczniowie w większym stopniu interesowali się nauką.

Wypowiedzi powyższe świadczą o tym, iż oczekiwania badanych koncentrują się wokół pozytywnych zmian w szkole dotyczących jej unowocześnienia oraz zmian w zakresie relacji międzyludzkich.

Przedstawione powyżej charakterystyki postaw badanych respondentów stanowią punkt wyjścia do dalszych analiz. Wypowiedzi uczniów stanowią ich podstawę a uzupełnieniem są wypowiedzi nauczycieli i rodziców.

W dalszej części raportu zaprezentujemy analizę wyników dotyczących znajomości praw i obowiązków ucznia przez badanych respondentów a następnie omówimy cztery prawa podlegające badaniu. Są to w kolejności: prawo do informacji, prawo do wyrażania opinii, prawo do prywatności oraz prawo do wolności od poniżającego traktowania.

II. PRAWA I OBOWIĄZKI UCZNIA

Podstawowe prawa i wolności człowieka wynikają z jego niezbywalnej godności osobowej.

Godność osobowa związana jest z samą istotą człowieczeństwa, wynika z faktu bycia człowiekiem. Należy pamiętać także, iż większość praw i wolności jest ograniczona prawami i wolnościami innych ludzi. **Mówiąc o prawach nie należy zapominać o obowiązkach ale nie należy też ich łączyć, gdyż to prawu odpowiada obowiązek.** Każdy obywatel, a więc i uczeń posiada obowiązki a ich nie wypełnianie podlega karze. **Obowiązki szkolne ucznia wynikają z roli jaką w tej szkole pełni.** Szkoła jest instytucją społeczną w której uczeń ma okazję zetknąć się z pojęciem praw ucznia. Mówiąc o nich powinno się mieć na myśli podstawowe prawa człowieka realizowane w konkretnej rzeczywistości szkolnej. Istotne jest także, by nie mylono w szkole praw z przywilejami czy uprawnieniami.

PRAWA UCZNIA

W kwestionariuszach badawczych skierowanych do wszystkich respondentów zawarto pytanie dotyczące znajomości praw uczniów. Uczniów proszono o odpowiedź na następujące pytania „Czy w szkole zetknąłeś się z pojęciem „prawa ucznia?” oraz „Czy znasz prawa ucznia?”. Z analizy danych wynika, że z pojęciem „praw ucznia” zetknęło się 90% respondentów. Tylko 64% uczniów przyznaje się do znajomości praw ucznia, 21% tych praw nie zna a 15% uczniów wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”, co także może oznaczać ich nie znajomość. **Za najważniejsze uczniowie uznają następujące prawa: prawo do przestrzegania zasad oceniania, do wyrażania opinii, do nauki, do bycia nieprzygotowanym do lekcji, do prywatności i do poprawy ocen, do korzystania z pomocy i pomieszczeń szkolnych, do pomocy ze strony nauczyciela.** Nie wszystkie podane przez uczniów określenia są prawami. Badani mylą prawa z przywilejami jakie ustalono w szkole np. „bycie nieprzygotowanym” nie jest prawem a przywilejem.

Wszyscy nauczyciele na pytanie „Czy Pana/i zdaniem, uczniowie w Pana/i szkole znają swoje prawa?” odpowiedzieli twierdząco. 98% badanych stwierdziło, że uczniowie dowiadują się o prawach ucznia na lekcjach wychowawczych. 63% nauczycieli twierdzi, że uczniowie o prawach informowani są przy okazji różnych interwencji, 52% uważa, że informacje te są dla nich stale dostępne a 50% nauczycieli stwierdziło, że uczniowie zachęceni są do czytania statutu szkoły.

W kwestii znajomości praw ucznia, rodzicom zadano następujące pytania „Czy w szkole mówi się o prawach ucznia?”, „Czy Pana/i dziecko zna prawa ucznia?” i „Czy informacje o prawach ucznia w szkole Pana/i dziecka są według Pana/i wystarczające?”. 81% rodziców twierdzi, że w szkole mówi się o prawach ucznia, przeciwnego zdania jest 6% rodziców, a 13% nie zajmuje stanowiska. Może to świadczyć o ich niewiedzy w tej kwestii. 90% rodziców uważa, że ich dzieci znają prawa ucznia, a 8% zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć”. Zdaniem ponad połowy badanych rodziców (75%) informacja o prawach podawana w szkole jest wystarczająca. W tej kwestii 22% rodziców nie zajęło stanowiska, zaznaczając odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Za najważniejsze dla ucznia prawa, rodzice podobnie jak ich dzieci uznali: prawo do nauki, prawo do obiektywnej oceny, prawo do wypowiedzi, prawo do prywatności i prawo do pomocy ze strony szkoły.

W ankietach skierowanych do rodziców i nauczycieli zawarto pytanie dotyczące sposobu dochodzenia przez uczniów swoich praw w szkole. Pytanie to nie znalazło się w ankietach dla uczniów dlatego nie poznamy ich opinii na powyższy problem.

74% rodziców przyznało, że zna sposób dochodzenia praw swojego dziecka w szkole, 9% jest przeciwnego zdania, 17% zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć”.

85% nauczycieli także stwierdziło, że uczniowie znają sposób dochodzenia swoich praw w szkole, a 12%, że tego nie wie. W świetle powyższych odpowiedzi należałoby się zastanowić, skąd nauczyciele czerpali przekonanie co do znajomości przez uczniów sposobów dochodzenia swoich praw, skoro na pytanie „Czy w Pana/i szkole została opracowana procedura dochodzenia swoich praw przez uczniów?” tylko 62% nauczycieli odpowiedziało twierdząco. Nie wie o wspomnianych procedurach 23% badanych respondentów, a 15% odpowiedziało, że ich w szkole nie opracowano.

89% nauczycieli jest zdania, że uczniowie wiedzą w jakich dokumentach szukać stosownych zapisów dotyczących praw ucznia, 12% nie odpowiedziało jednoznacznie, wybierając odpowiedź „trudno powiedzieć”. Z dokumentów wykorzystywanych przez uczniów nauczyciele wymieniali najczęściej statut szkoły i wewnątrzszkolny system oceniania.

Do wszystkich badanych skierowano pytanie dotyczące przestrzegania praw ucznia w szkole. Nauczyciele oraz 95% rodziców uważa, że prawa ucznia w jego szkole są przestrzegane. Optymizmu dorosłych nie w pełni podzielają uczniowie, gdyż 75% z nich jest zdania, że prawa ucznia są przestrzegane ale 10% uważa, że nie a 14% wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. **Do najczęściej wymienianych przez uczniów praw, które w szkole nie są przestrzegane należą: prawo do wyrażania opinii, do przestrzegania zasad**

oceniaania, do bycia nieprzygotowanym, po 20% uczniów objętych badaniami dało powyższe odpowiedzi oraz **prawo do wypoczynku, do bezpieczeństwa i do równego traktowania**.

Zdaniem większości nauczycieli (95%) oraz rodziców (86%) w szkole są osoby do których uczniowie mogą zwrócić się o pomoc w przypadku łamania praw ucznia. Podobnie twierdzi tylko 63% badanych uczniów, spośród tych osób najczęściej wymieniali wychowawcę klasy (47%), pedagoga szkolnego (45%), dyrektora (35%) oraz szkolnego rzecznika praw ucznia (9%). 24% uczniów nie wie do kogo w swojej szkole mogłoby zwrócić się o pomoc w przypadku łamania praw ucznia, natomiast 13% z nich stwierdza, iż nie interesują się sprawami zawartymi w ankiecie, argumentując brakiem zainteresowania problemami ucznia kogokolwiek ze szkoły. Wypowiedzi 37% uczniów mogą sugerować, iż brak jest w szkole pełnej informacji w tej kwestii oraz, że uczniowie nie wierzą w skuteczność pomocy na terenie szkoły lub nie mają zaufania do „swoich” nauczycieli.

OBOWIĄZKI UCZNI

Z analizy ankiet wynika, iż 85% uczniów na pytanie „Czy znasz swoje szkolne obowiązki?” odpowiedziało twierdząco. Obowiązki szkolne swoich dzieci zna także 91% rodziców a 95% nauczycieli jest zdania, że uczniowie te obowiązki wypełniają. Zarówno rodzice jak i uczniowie do obowiązków, które są przez uczniów przestrzegane zaliczają przede wszystkim systematyczną naukę, chodzenie do szkoły i kulturę osobistą, uczniowie zwracają ponadto uwagę na punktualność, odpowiedni ubiór, utrzymanie porządku w szkole, zmianę obuwia i przestrzeganie regulaminu szkoły.

Na pytanie „Czy uczniowie wiedzą w jakich dokumentach można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych?” 84% rodziców i 95% nauczycieli odpowiedziało twierdząco. Uczniowie jednak mają trudności z ustaleniem źródeł wiedzy o szkolnych obowiązkach, gdyż tylko 42% z nich deklaruje, że wie w jakich dokumentach znajdują się powyższe zapisy. 41% uczniów nie zna tych dokumentów, a 17% zaznaczyło odpowiedź „ trudno powiedzieć”. Spośród dokumentów uczniowie wymieniali: statut, regulamin szkoły, kodeks ucznia, dziennik i wewnątrzszkolny system oceniania. Nauczyciele także najczęściej wymieniali statut szkoły i twierdzili, że uczniowie z zapisów dotyczących szkolnych obowiązków korzystają co najmniej dwa razy do roku, przy okazji wystawiania ocen klasyfikacyjnych. Podobnie rzecz się ma z deklaracjami dorosłych respondentów na temat wiedzy o konsekwencjach związanych z nie wypełnianiem przez uczniów obowiązków szkolnych.

98% nauczycieli jest przekonanych, że uczniowie te konsekwencje znają, podobnie twierdzi 85% rodziców. Tymczasem zaledwie co drugi uczeń (53%) twierdzi, że te konsekwencje zna, 33% uczniów ich nie zna, a 14% nie zajmuje stanowiska.

Za najważniejsze konsekwencje nie wywiązywania się z obowiązków szkolnych uczniowie uznawali najczęściej: wyrzucenie ze szkoły - skreślenie z listy uczniów, obniżenie oceny z zachowania, nagane, zawieszenie w prawach ucznia, poinformowanie rodziców, złą ocenę z przedmiotu, brak promocji.

Powyższe wypowiedzi świadczą, że uczniowie wiedzą o obowiązkach i konsekwencjach z nimi związanych czerpią raczej nie ze szkolnych dokumentów a z osobistych doświadczeń, (podane stwierdzenie „zawieszenie w prawach ucznia” nie istnieje w prawie oświatowym ale nadal funkcjonuje w „szkolnej rzeczywistości”).

Podsumowując można stwierdzić, że więcej uczniów zna szkolne obowiązki niż przysługujące im prawa. W opinii dorosłych respondentów prawa i obowiązki ucznia są w szkole przestrzegane, a uczniowie je znają. Większość nauczycieli i rodziców uważa, że uczniowie znają szkolne dokumenty w których znajdują się zapisy dotyczące praw i obowiązków ucznia. Wypowiedzi tych nie potwierdzają uczniowie gdyż ponad połowa z nich tych dokumentów nie zna, jak również nie zna swoich praw choć większość się z nimi zetknęła ale ich źródłem nie musiała być szkoła. Świadczy to o niskim stopniu ich upowszechniania wśród uczniów a także i nauczycieli ponieważ nie wszyscy oni znają zapisy dotyczące praw i obowiązków ucznia zawarte w statutach szkół.

WIEDZA O PRAWACH UCZNI

Testem wiedzy o prawach ucznia było pytanie skierowane zarówno do uczniów jak i nauczycieli. Wymienieni respondenci w pytaniu tym mieli spośród 11 stwierdzeń wskazać te, które dotyczyły praw ucznia. Za osobę rozumiejącą prawa ucznia można było uznać osobę, która wskazała 6 wymienionych w ankiecie rozwiązań jako dotyczących praw ucznia i 5 jako rozwiązań ich nie dotyczących.

Uczniowie oraz nauczyciele uznali, że następujące stwierdzenia dotyczą praw ucznia:

- prawo do poznania uzasadnienia otrzymywanych ocen – 97% uczniów i 100% nauczycieli,
- prawo do zakwestionowania oceny wystawionej przez nauczyciela – 86% uczniów i 92% nauczycieli,

- zachowanie tajemnicy na tematy prywatne – 89% uczniów i 100% nauczycieli,
- wpływ na program działań samorządu uczniowskiego - 82% uczniów i 100% nauczycieli,
- swobodny dostęp do internetu – 74% uczniów i 88% nauczycieli.

Natomiast wymienione poniżej stwierdzenia nie zostały przez większość badanych uznane jako rozwiązania dotyczące praw ucznia:

- jedzenie w czasie lekcji - 79% uczniów i 85% nauczycieli,
- palarnia w szkole - 72% uczniów i 86% nauczycieli
- automat z napojami chłodzącymi - 70% uczniów i 62% nauczycieli,
- wpływ na oceny swoich kolegów z różnych przedmiotów - 67% uczniów i 77% nauczycieli.

Najwięcej wątpliwości badanych budziły następujące stwierdzenie: „ocenie pracy nauczycieli”, które w opinii 56% uczniów i 75% nauczycieli dotyczy praw ucznia, a 38% uczniów i 23% nauczycieli jest przeciwnego zdania oraz drugie rozwiązanie, „odmowa wykonania niektórych poleceń dyrektora”, zdaniem 51% nauczycieli i 58% uczniów nie dotyczy praw ucznia, a 28% nauczycieli i 36% uczniów uznaje je za prawo. Tymczasem oba rozwiązania dotyczą praw ucznia. Nie dotyczy natomiast praw stwierdzenie „swobodny dostęp do internetu”, które ponad połowa badanych uznała za prawo.

Powyższe wypowiedzi świadczą, iż zarówno nauczyciele jak i uczniowie posiadają niepełną wiedzę o prawach ucznia choć, co nie dziwi, nauczyciele tą wiedzę mają kompletniejszą. Niepokoi fakt, że są nauczyciele, którzy udzielali kilka odpowiedzi nietrafnych.

Pytanie o wiedzę z zakresu praw w świetle zaprezentowanych odpowiedzi, może mieć związek z kolejnym jakie zadano nauczycielom, a mianowicie „ Czy nauczyciele w Pana/i szkole brali udział w szkoleniach dotyczących praw ucznia lub człowieka?”.

Na powyższe pytanie jedynie 43% nauczycieli odpowiedziało twierdząco, a 52%, że nie wie by ich koledzy w takich szkoleniach brali udział. Fakt ten sugeruje, że nauczyciele albo się nie szkolą w zakresie praw gdyż deklarują, że je znają albo nie przekazują radom pedagogicznym swoich szkół wiadomości zdobywanych podczas szkoleń.

Istotną kwestią przy analizie problemu wiedzy i rozumienia praw ucznia jest świadomość ich odrębności i niezależności od obowiązków ucznia.

Aby zbadać to zagadnienie, w ankietach skierowanych do wszystkich badanych, zawarto polecenie składające się z trzech stwierdzeń dotyczących praw i obowiązków uczniów,

które od respondentów wymagało zaznaczenia odpowiedzi na siedmiostopniowej skali, od 1- zupełnie się nie zgadzam, do 7- w pełni się zgadzam.

Nauczyciele w stopniu 5,3 zgodzili się z następującym stwierdzeniem: „**przestrzeganie praw ucznia nie może zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych**”, rodzice stwierdzenie to uznali za słuszne w stopniu 4,9 a uczniowie 4,8. Z twierdzeniem „**tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa**” nauczyciele zgodzili się w stopniu 2,9, rodzice – 3,7 a uczniowie – 3,4 natomiast twierdzenie „**jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw**” respondenci zgodzali się w następującym stopniu: nauczyciele - 3,2, rodzice – 3,3 a uczniowie – 3,3.

Tylko pierwsze stwierdzenie pokazuje odrębność praw od obowiązków i jest zdaniem prawdziwym. Pozostałe dwa są błędne gdyż uzależniały od siebie prawa i obowiązki.

Reasumując powyższe analizy można stwierdzić, iż badani deklarują znajomość praw ucznia. W większym lub mniejszym stopniu posiadają oni wiedzę na temat praw i obowiązków ucznia. Podobnie z ich rozumieniem, o czym świadczą wyniki polecenia dotyczącego praw i obowiązków uczniowskich. Nikt z badanych nie zgodził się w pełni z jedynym prawdziwym stwierdzeniem. Wydaje się, że odpowiedzi rodziców, którzy szkołę znają przede wszystkim z opowiadań dzieci oraz odpowiedzi uczniów, odzwierciedlają szkolną rzeczywistość w tej kwestii.

III. PRAWO DO INFORMACJI

Prawo do informacji – zwłaszcza do informacji o sobie, czym jest m.in. uzasadnianie ocen przez nauczycieli na prośbę ucznia – wydawać by się mogło, z punktu widzenia uczniów, jednym z najważniejszych praw funkcjonujących w szkole. Nie potwierdzają tego odpowiedzi tej grupy respondentów. Na udzielone na pytanie „Które z praw ucznia są dla Ciebie najważniejsze?” użyte przez uczniów określenie „prawo do informacji” znalazło się wśród odpowiedzi dopiero na dwunastym miejscu. Określenia tego użyło 4% ankietowanych uczniów. Analizując szczegółowo odpowiedzi na to pytanie można stwierdzić, iż niektóre z pozostałych sformułowań użytych przez uczniów wskazują wprost na prawo do informacji. Są to określenia: „do korzystania z zasobów szkoły” – 4% uczniów; „do pomocy nauczyciela” (przyjmując, że nauczyciel jest źródłem wiedzy) – 4% czy „do zapoznania się z systemem oceniania” – 2%. Reasumując: prawo do informacji za najważniejsze dla siebie uznaje nie więcej niż 14% ankietowanych uczniów.

Dostęp uczniów do informacji

Z analizy ankiet wynika, że uczniowie na ogół mają swobodny dostęp do różnych informacji związanych z życiem szkoły lub dotyczących ich osobiście. Najwięcej odpowiedzi twierdzących („tak” i „raczej tak”) na pytanie „Czy w szkole masz swobodny dostęp do informacji o...” dotyczyło informacji o wydarzeniach z życia szkoły (dyskotekach, zawodach sportowych, itp.) – 92% oraz o wydarzeniach edukacyjnych (konkursach przedmiotowych, olimpiadach, itp.) i obowiązkach ucznia – po 91%.

Najmniej swobodny dostęp uczniowie mają do informacji w zakresie pracy samorządu uczniowskiego oraz zawartych w statucie szkoły – odpowiednio 61% i 77% pozytywnych odpowiedzi. Potwierdzeniem niskiego poziomu wiedzy o samorządzie są odpowiedzi uczniów na pytanie „Czym zajmuje się samorząd w Twojej szkole”. Najczęściej wymieniano organizowanie imprez (50%) i dyskoteki (17%). Odsetek uczniów nie mających jakiegokolwiek wiedzy o pracach samorządu wyniósł 16%.

Dostęp rodziców do informacji

Rodzice zdecydowanie lepiej oceniają dostęp do informacji. 92% ankietowanych twierdzi, że jako rodzic swobodnie uzyskuje informacje na wszystkie tematy związane

z życiem szkoły (92% odpowiedzi „tak”). Swobodny dostęp do informacji o obowiązkach ucznia ma w szkole 100% rodziców, o zajęciach pozalekcyjnych i prawach ucznia – po 98%, możliwościach dalszej edukacji dziecka – 97%. W następnej kolejności uplasowały się: informacje o wydarzeniach z życia szkoły, sposobach oceniania przedmiotowego i zasadach zewnętrznego egzaminowania – po 96% osób oraz o pracach Rady Rodziców (95%); wydarzeniach edukacyjnych (93%); zapisach w statutach szkół (92%); sposobach oceny zachowania (90%).

Opinie nauczycieli na temat przestrzegania prawa do informacji w szkole

Zdaniem tej grupy respondentów uczniowie mają swobodny dostęp do wszystkich – wymienionych wyżej – rodzajów informacji. Odpowiedzi „tak” i „raczej tak” tylko w jednym przypadku (zapisy w statucie szkoły) stanowiły 98%, w pozostałych – 100%. Również 100% nauczycieli wyraża opinię, że uczniowie mają zapewniony swobodny dostęp do biblioteki, a 90% - do Internetu.

Tab. 3. Z udzielonych przez nauczycieli odpowiedzi wynika, że uczniowie są informowani o:

Zakres informacji Odpowiedzi	Wymagania eduk. Kryteria oceniania	Kryteria oceny zachowania	Wnoszenie za- strzeżeń do ocen	Terminy spr./egz. zewnętrznych
Informacje są stale dostępne	15%	13%	63%	19%
Na początku roku przez wychowawcę	2%	73%	76%	61%
Na początku roku przez każdego naucz. przedmiotu	80%	5%	68%	12%
Na życzenie ucznia lub rodzica	-	-	47%	2%
Inaczej	3%	2%	3%	4%
Przy okazji wystawiania ocen	-	7%	56%	2%

Uwaga: w zakresie sposobu informowania uczniów o możliwości wnoszenia zastrzeżeń do wystawionych ocen przewidziano wskazanie więcej niż jednej odpowiedzi.

Jak wynika z powyższego zestawienia wszyscy ankietowani nauczyciele deklarują przestrzeganie prawa uczniów i rodziców do informacji w zakresie wymagań edukacyjnych, kryteriów oceniania, kryteriów oceniania zachowania oraz terminów sprawdzianu lub egzaminu zewnętrznego. Nauczyciele przedmiotów i wychowawcy informują o nich na początku roku szkolnego (80%) a ponadto informacje te są stale dostępne. 98% nauczycieli uważa, że uczniowie również informowani są o sposobie wnoszenia zastrzeżeń do

wystawionych ocen, poprawiania ocen i warunkach przystępowania do egzaminów poprawkowych lub klasyfikacyjnych (2% nauczycieli uważa, że „uczniowie nie są informowani na ten temat”). Jako najczęściej stosowany sposób wymienia się przekazywanie tych informacji przez nauczycieli przedmiotów (68%) i wychowawców (76%), którzy dokonują tego na początku każdego roku szkolnego.

Przedstawione wyniki potwierdzają w swoich ankietach rodzice – 95% z nich przyznaje, że szkoła poinformowała ich o kryteriach oceniania, a 83% zostało poinformowanych o wymaganiach edukacyjnych z poszczególnych przedmiotów. 87% rodziców i 81% uczniów uważa, że nauczyciele sprawiedliwie (zgodnie z kryteriami) oceniają poziom wiedzy i umiejętności.

Uczniowie uzyskują informacje na temat oceniania od poszczególnych nauczycieli lub wychowawców na początku roku szkolnego (odpowiednio 78% i 72%). Żaden z ankietowanych uczniów nie wskazał odpowiedzi *”nikt o tym ze mną nie rozmawiał”*.

Poziom wiedzy o prawach jako wskaźnik przestrzegania prawa do informacji

O tym, czy prawo uczniów do informacji jest przestrzegane może świadczyć również poziom upowszechnia w szkołach wiedzy o przynależnych prawach, co bezpośrednio przekłada się na deklarowaną wiedzę o nich.

Wszyscy **nauczyciele** uważają, że uczniowie znają swoje prawa (zdecydowanej odpowiedzi „tak” udzieliło 60% nauczycieli, odpowiedzi „raczej tak” – pozostali). Wiedza na ten temat przekazywana jest najczęściej przez wychowawców klas (podczas rozmów na lekcjach wychowawczych – 98% nauczycieli i przekazana na początku roku szkolnego – 72%) oraz przy okazji różnych interwencji – 63%. W kwestii znajomości przez uczniów dokumentów, w których znajdują się zapisy dotyczące praw, pozytywnie wypowiedziało się 89% nauczycieli (52% „tak” i 37% „raczej tak”).

Mniej optymizmu uwidacznia się w opiniach samych **uczniów**. Jak pisano już wcześniej znajomość swoich praw deklaruje tylko 64% ankietowanych, mimo że 90% z nich zetknęło się z pojęciem „prawa ucznia”. Niski poziom znajomości praw wynika również z analizy odpowiedzi na pytanie „Które z praw ucznia są dla Ciebie najważniejsze?”. Wśród odpowiedzi pojawiają się tam między innymi: przestrzeganie zasad oceniania czy bycie nieprzygotowanym.

Znacznie lepiej znajomość praw ucznia przez swoje dziecko oceniają **rodzice**. Aż 90% z nich jest przekonanych, że dzieci znają swoje prawa, 81% twierdzi, że „w szkole ich

dziecka mówi się o prawach ucznia”, a 75% - że „informacje dotyczące praw są wystarczające”.

Jak więc widać odpowiedzi uczniów odbiegają od odpowiedzi nauczycieli i rodziców. Uczniowie czują się gorzej doinformowani niż ich rodzice, a nauczyciele mają silniejsze przekonanie o wiedzy uczniów niż oceniają to oni sami.

Analiza uzyskanych wyników pozwala stwierdzić, że badane aspekty prawa do informacji są przestrzegane w różnym stopniu. Nie budzi zastrzeżeń przestrzeganie prawa w zakresie przekazywania uczniom i rodzicom wszelkich informacji związanych z procesem kształcenia i mających wpływ na sytuację ucznia w szkole. Uczniowie czują się jednak informowani o różnych przejawach życia szkolnego wyraźnie gorzej niż sądzą o tym ich rodzice i nauczyciele, szczególnie jeśli chodzi o możliwości swojej dalszej nauki, zapisy w statucie szkoły i prace samorządu szkolnego.

Nie może również zadawać poziom przestrzegania szczególnego prawa do informacji, jakim jest prawo do znajomości swoich praw oraz ich dochodzenia w sytuacji gdy są łamane.

IV. PRAWO DO WYRAŻANIA OPINII

Prawo do wyrażania opinii potocznie nazywane jest prawem do wolności słowa. Wolność słowa w szkole zapewnia uczniowi możliwość decydowania o sytuacji, w której się znajduje, jest więc, podobnie jak prawo do informacji, urzeczywistnieniem idei podmiotowości dziecka.

Badając przestrzeganie wymienionego prawa, w kwestionariuszu badawczym zawarto pytania skierowane do wszystkich respondentów. Uczniom zadano następujące pytanie „Jak uważasz, czy w swojej szkole możesz swobodnie wypowiadać własne opinie?”, rodzicom zaś „Czy Pana/i zdaniem Pana/i dziecko może swobodnie w szkole wypowiadać swoje opinie ?” a nauczycieli zapytano „ Czy uważa Pan/i, że uczniowie w szkole mogą swobodnie wypowiadać własne opinie?”.

Zdaniem 60% nauczycieli oraz rodziców, uczniowie mogą w szkole swobodnie wypowiadać własne opinie, potwierdza to 33% uczniów. 45% uczniów twierdzi, że swobodnie może wypowiadać własne opinie tylko na niektórych lekcjach. Podobnie uważa 25% nauczycieli i 27% rodziców. 15% nauczycieli i 12% rodziców jest zdania, że uczniowie na wszystkich lekcjach mogą swobodnie się wypowiadać z tą opinią zgadza się tylko 9% uczniów. 10% uczniów i 2% nauczycieli uważa, że na lekcjach w ogóle nie można swobodnie wypowiadać własnych opinii.

Większość nauczycieli jest przekonana, że uczniowie mogą w szkole swobodnie wyrażać swoje poglądy polityczne – 63% wybrało odpowiedź „tak”, a 28% „raczej tak”- oraz swój światopogląd - 77% odpowiedzi „tak” i 23% „raczej tak”.

Nauczyciele zgodnie przyznają, iż nie znają przypadków karania uczniów za poglądy osobiste. Zdarza się sporadycznie (2% tak przyznało) karanie uczniów za wyrażany światopogląd, za strój (20% odpowiedzi twierdzących), za fryzurę (10%). Natomiast za treści artykułów drukowanych w szkolnych gazetkach 5% nauczycieli, nie zajęło zdecydowanego stanowiska i wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Na pytanie skierowane do nauczycieli „ Czy rozmawia Pan/i z uczniami na tematy dotyczące życia szkolnego?”, 93% nauczycieli przyznało, że często rozmawia z uczniami na szkolne tematy. 43% uczniów na te tematy rozmawia z niektórymi nauczycielami a 34% tylko z wychowawcą. 10% uczniów sprawy ważne dla szkoły i klasy omawia ze wszystkimi nauczycielami.

Nauczycielom oraz uczniom zadano pytania dotyczące akceptacji sposobu wystawiania ocen śródrocznych i rocznych z poszczególnych przedmiotów i sposobów oceniania zachowania oraz wyrażania opinii dotyczących oceniania zarówno z przedmiotów jak i zachowania.

Wszyscy nauczyciele uważają, że uczniowie akceptują sposoby wystawiania tych ocen z poszczególnych przedmiotów oraz ocenianie zachowania. Optymizmu nauczycieli w tej kwestii nie podzielają wszyscy uczniowie a jedynie 79%. Około 20% uczniów nie akceptuje sposobów oceniania przez nauczycieli. Nauczyciele twierdzą także, że biorą pod uwagę opinie uczniów dotyczące sposobu oceniania ich na lekcjach jak i ich zachowanie. Natomiast tylko 28% uczniów uważa, że ze wszystkimi nauczycielami można rozmawiać o sposobach oceniania w szkole. 38% z nich twierdzi, że o ocenianiu można rozmawiać tylko z niektórymi nauczycielami a 20% uczniów o ocenianiu rozmawia z wychowawcą. 46% uczniów tylko z wychowawcą rozmawia na temat ocen zachowania a 28% z nich, także z niektórymi nauczycielami. 17% uczniów na temat oceny zachowania rozmawia ze wszystkimi nauczycielami. Niepokoić może niski procent uczniów darzących zaufaniem swojego wychowawcę.

W ankietach skierowanych do uczniów i rodziców zawarto także dwa pytania dotyczące obniżania uczniom ocen przez nauczycieli z przedmiotu lub zachowania za wyrażane przez nich opinie.

62% uczniów i 68% rodziców jest zdania, że nigdy w szkole nie zdarzyło się, by wyrażone przez uczniów opinie spowodowały obniżenie oceny z jakiegoś przedmiotu a 70% uczniów oraz 78% rodziców uważa, że wypowiedziane opinie nie powodują obniżenia oceny zachowania. Natomiast ponad 10% uczniów twierdzi, że zdarza się obniżanie ocen za wypowiedziane opinie a około 20% zarówno uczniów jak i rodziców nie potrafi zdecydowanie określić, czy wyrażane przez uczniów opinie mają wpływ na obniżenie ocen z przedmiotu, bądź zachowania. Można stwierdzić, że istnieje zgodność opinii w powyższych kwestiach zarówno uczniów jak i rodziców.

Nauczycieli oraz uczniów proszono by wyrazili opinię na temat funkcjonowania samorządu uczniowskiego w szkole. Samorząd uczniowski jest organem reprezentującym całą szkolną społeczność. Jego działalność powinna być więc istotna w kontekście problematyki przestrzegania praw uczniów.

Spśród badanych uczniów 25% stwierdziło, że bierze udział w pracach szkolnego samorządu. Badani odpowiadali również na pytania „Czym zajmuje się samorząd w szkole?” oraz „Czy, Twoim zdaniem samorząd powinien zajmować się także innymi

sprawami?”. Rozkład odpowiedzi uczniów dotyczących powyższego problemu zaprezentowano w tabeli 4.

Tab. 4. Działania podejmowane przez samorząd szkolny.

Pytanie: „Czym zajmuje się samorząd w twojej szkole?”	Uczniowie	Pytanie: „Czy powinien zajmować się innymi sprawami?”	Uczniowie
organizowaniem imprez	50%	sprawami szkoły	26%
organizowaniem dyskotek	17%	problemami uczniów - mediacjami	24%
nie wiem	16%	organizowaniem dyskotek	20%
sprawami szkoły	9%	prawami ucznia	14%
konkursami sportowymi	9%	konkursami	8%
działaniami społecznymi	8%	organizowaniem imprez	7%
prawami ucznia	5%	zachowaniem uczniów	4%
problemami uczniów	4%	Organizowaniem wycieczek	3%
akcjami charytatywnymi, gazetką szkolną, dekoracją szkoły	4%	działalnością charytatywną, reprezentowaniem szkoły, zajęciami pozalekcyjnymi	2%

Jak wynika z przedstawionego rozkładu odpowiedzi, działalność szkolnego samorządu skupia się przede wszystkim na organizowaniu imprez i dyskotek, sprawy szkoły, problemy

uczniowskie, którymi uczniowie chcieliby aby samorząd zajmował się przede wszystkim, są na dalszym planie.

Nauczyciele potwierdzili opinie uczniów gdyż także uznali, że samorząd w szkole zajmuje się organizowaniem imprez, akcji charytatywnych pomocą koleżeńską oraz prawami i obowiązkami ucznia.

Z zaprezentowanych opinii badanych uczniów wynika, że działalność samorządu szkolnego nie jest zbyt popularna wśród młodzieży szkolnej. Może to wynikać z faktu, iż uczniowie nie mają pełnej informacji o zakresie jego zadań lub też nie bardzo akceptują aktualną jego działalność.

Tylko nauczycieli proszono o udzielenie odpowiedzi na pytanie „W jaki sposób w Pana/i szkole został powołany opiekun samorządu uczniowskiego?”.

38% z nich uważa, że opiekun samorządu został powołany przez dyrektora i zaakceptowany przez uczniów, 12% uważa, że wybrała go rada pedagogiczna a 5%, że sam się zgłosił. Wszystkie te wskazane przez respondentów sposoby wyłaniania opiekuna samorządu uczniowskiego nie są zgodne z prawem. Zgodnie z prawem odpowiedziało 37% nauczycieli, którzy przyznali, że został on wybrany przez uczniów.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż zyskały one aprobatę respondentów gdyż w ich opinii problemy poruszane w ankietach były ważne dla wszystkich rodziców, 96% nauczycieli i 86% uczniów.

Na podstawie analizy wyników z przeprowadzonych badań można stwierdzić, że prawo do wyrażania opinii zostało przez uczniów uznane za jedno z najważniejszych praw, a zarazem najczęściej nie przestrzegany. Ponad połowa dorosłych respondentów i co trzeci uczeń uważa, że jest ono przestrzegane. Nauczyciele generalnie uważają, że dają możliwość wypowiedzenia się uczniom na tematy związane ze szkołą jak i osobiste. Pozwalają im swobodnie wyrażać światopogląd oraz wypowiadać się w artykułach zamieszczanych w gazetkach szkolnych. Uczniowie mniej optymistycznie wyrażają się na powyższe tematy. Ponad połowa badanych uczniów nie rozmawia z nauczycielami na tematy dotyczące życia szkolnego zwłaszcza oceniania. Jednak z zaprezentowanych badań nie wynika, by prawo do wyrażania opinii nie było przestrzegane, choć bardziej o tym świadczą wypowiedzi nauczycieli i rodziców niż uczniów dla których szkoła nie jest miejscem bardzo sprzyjającym swobodnej wymianie poglądów.

V. PRAWO DO PRYWATNOŚCI

Prywatność i intymność to szczególnie delikatne kwestie w życiu każdego człowieka. Przekroczenie bariery w tym zakresie jest szczególnie dotkliwie i może stwarzać zagrożenie dla niezależności jednostki. Przestrzeganie prawa do prywatności wiąże się z zachowaniem przez osoby trzecie tajemnicy na tematy prywatne. Nauczyciele mają dostęp do wielu prywatnych informacji o swoich uczniach i w związku z tym stosunkowo łatwo – poprzez świadome lub nieświadome ujawnienie tych informacji – może dochodzić do naruszania granic prywatności uczniów.

Zachowanie tajemnicy na tematy prywatne a zaufanie do nauczycieli

Zachowanie tajemnicy na tematy prywatne z prawami dziecka /ucznia utożsamia 89% uczniów i 100% nauczycieli biorących udział w badaniach. Ujawnienie informacji prywatnych przez osoby trzecie – jak wynika z badań – zdarzyło się raz lub kilka razy w przypadku 17% badanych uczniów. Większość uczniów (71%) wybrała jednak odpowiedź „nie, nigdy się to nie zdarzyło”. Identycznej odpowiedzi w grupie rodziców udzieliło aż 93% osób, przy czym liczba ta spada do 78% osób w odniesieniu do znanych przypadków ujawnienia prywatnych informacji o innych uczniach.

Na problem ujawniania prywatnych informacji o uczniach zwracają uwagę odpowiedzi nauczycieli na pytanie o sposób pozyskiwania tego typu danych. Od innych nauczycieli uzyskuje dane 65% osób, a od dyrektorów szkół – 45% osób (była możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi). Jednak nie należy tego zjawiska traktować jako naruszenie prawa do prywatności ponieważ rodzice identyfikują przekazanie informacji o dziecku dyrektorowi lub jednemu z nauczycieli z przekazaniem informacji szkole.

Negatywne doświadczenia związane z ujawnieniem prywatnych informacji mogą wprost przekładać się na stopień zaufania do nauczycieli, a tym samym wpływać na relacje nauczyciel – uczeń decydujące o atmosferze w szkole. Respondentom zadaliśmy w związku z tym pytanie „Czy masz zaufanie do uczących Cię nauczycieli?”. Odpowiedzi twierdzących udzieliło 90% uczniów, z tego 58% ankietowanych ma zaufanie tylko do niektórych nauczycieli, 4% - tylko do jednej osoby. Reszta uczniów tj. 28% ma zaufanie do wszystkich nauczycieli.

Fakt, iż największa grupa uczniów ma zaufanie tylko do niektórych osób potwierdzają odpowiedzi uzyskane na pytanie „Czy rozmawiacie z nauczycielami na tematy osobiste?”.

Uczniowie (44%) przyznają, że rozmawiają na ten temat ale tylko z wychowawcą (25%) lub z niektórymi nauczycielami (19%). 40% całej badanej populacji uczniów twierdzi, że ani oni, ani ich koledzy nie rozmawiają na tematy osobiste z nauczycielami.

Na pytanie skierowane do nauczycieli „Czy uczniowie w Pana/i szkole mogą chronić swoją prywatność?” zdecydowana większość (90%) odpowiedziała „tak”. Reszta badanych udzieliła odpowiedzi „raczej tak”.

Warunki zachowania intymności przejawem przestrzegania prawa do prywatności.

Inny aspekt prywatności ucznia związany z codziennością ich pobytu w szkole, to możliwość korzystania bez skrępowania z takich miejsc jak toaleta, szatnia szkolna, szatnia przy sali gimnastycznej czy gabinet lekarski oraz porad psychologa /pedagoga szkolnego. Zdecydowana większość uczniów (81 – 95%) twierdzi, że nie czuje się skrępowana w tych miejscach, przy czym najmniej skrępowani czują się w szatni szkolnej i szatni przy sali gimnastycznej. W następnej kolejności jest toaleta i gabinet lekarski.

Przekonanie o braku problemów w zakresie zachowania intymności uczniów wykazują też rodzice i nauczyciele, których odpowiedzi potwierdzające brak skrępowania ukształtowały się na poziomie 76% do 100% - nauczyciele i 81% do 100% - rodzice. Najwięcej odpowiedzi negatywnych dotyczyło korzystania z porad psychologa szkolnego (nauczyciele – 51%, uczniowie – 22%, rodzice – 8%). Należy przypuszczać, że wynika to raczej z faktu nie zatrudniania psychologów przez szkoły niż skrępowania przy korzystaniu z jego porad.

Wychodząc z założenia, że o przestrzeganiu prawa do prywatności świadczą również stworzone przez szkołę warunki przygotowywania się uczniów do lekcji wychowania fizycznego, zapytaliśmy ich o tę kwestię. Na pytanie „W jakich warunkach przebierasz się przed lekcją wychowania fizycznego” aż 88% osób wskazała odpowiedź „w szatniach oddzielnych dla dziewcząt i chłopców”. Pozostałych 12% odpowiedzi przypadła na łazienkę – 6%, salę gimnastyczną – 3%, inne warunki – 3%. Jako inne wskazywano najczęściej: wspólną szatnię, boisko, korytarz a nawet dom.

Sposoby przekazywania informacji o uczniu.

Innym aspektem przestrzegania prawa do prywatności – ważniejszym z punktu widzenia rodziców niż uczniów – są warunki w jakich informuje się ich o ocenach klasyfikacyjnych uzyskanych z poszczególnych przedmiotów i zachowania przez własne

dzieci. Zadaliśmy więc nauczycielom i rodzicom pytanie o sposób w jaki są przekazywane te informacje.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi w grupie nauczycieli można powiedzieć, że najczęstszym sposobem informowania rodziców o ocenach ich dzieci jest przekazywanie kartek podczas zebrań klasowych (83% w odniesieniu do ocen z przedmiotów i 72% - ocen zachowania) oraz indywidualne rozmowy z rodzicami (odpowiednio 13% i 22%).

Odpowiedzi rodziców są w tej kwestii zbieżne. Aż 98% ankietowanych wskazało te same odpowiedzi jako sposoby dowiadywania się o postępach w nauce swoich dzieci. Nieznaczny jest odsetek rodziców (około 2%) którzy informowani są o wynikach nauczania publiczne, przy całej klasie, a nauczyciel komentuje wyniki każdego ucznia. Do takiego sposobu przekazywania informacji przyznaje się również około 2% nauczycieli.

Zbieranie i przechowywanie danych przez nauczycieli.

Ostatnim zagadnieniem dotyczącym przestrzegania prawa do prywatności jest kwestia sposobu zbierania i przechowywania przez nauczycieli danych o swoich uczniach. Spośród wielu możliwości wyszczególnionych w ankiecie dla nauczyciela, jako sposoby zbierania danych, najczęściej wskazywane były indywidualne rozmowy z rodzicami (97%) i z dziećmi (92%). Wielu nauczycieli uzyskuje dane z ankiet wypełnianych przez rodziców po przyjęciu dziecka do szkoły oraz podczas spotkań z rodzicami (każdy ze sposobów wskazało około 68% osób).

Dominującym sposobem przechowywania danych o uczniach jest przechowywanie ich przez samego nauczyciela (51%). Około 10% osób wskazuje sekretariat szkoły jako miejsce ich przechowywania. Specjalnego sposobu przechowywania danych o uczniach nie ma 7% nauczycieli i tyle samo w ogóle nie przechowuje tego typu danych.

Na podstawie analizy uzyskanych danych można stwierdzić, że w przebadanych przez nas szkołach prawo rodziców i uczniów do prywatności jest przestrzegane. Żadna z przebadanych grup nie zauważa w codzienności szkoły zdarzeń, które mogłyby wskazywać na brak intymności uczniów. Badane szkoły na ogół tworzą warunki zapewniające uczniom zachowanie intymności, np.: osobne szatnie dla dziewcząt i chłopców jako miejsce przebierania się na lekcje wychowania fizycznego. Wskazanie sali gimnastycznej jako miejsca przebierania przez 3% badanej populacji uczniów oraz stwierdzenie przez 2% badanych rodziców i tyleż samo nauczycieli, że „nauczyciel omawia publicznie i komentuje wyniki w nauce każdego ucznia” powinno być powodem przyjrzenia się temu problemowi z zewnątrz.

VI. PRAWO DO WOLNOŚCI OD PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA

Prawo, którego dotyczy niniejsza część opracowania jest niezwykle złożone, a poruszane zagadnienia – wolność, równość, nietykalność, godność osobista – stanowią jego fundamentalne elementy decydujące o poczuciu bezpieczeństwa.

Uczeń ma prawo do przebywania w szkole wolnej od przemocy psychicznej i fizycznej, stosowanych przez nauczycieli, rówieśników oraz osoby trzecie. Nie ma takich sytuacji, które uzasadniałyby bicie, poniżanie lub wyśmiewanie. W szkole nie mogą być stosowane kary naruszające nietykalność i godność osobistą. Wszelkie środki dyscyplinujące o charakterze poniżającym lub ośmieszającym ucznia oraz postawy wskazujące na warunkowość dopuszczania takich zachowań należy uznać za niezgodne z prawem.

Poczucie bezpieczeństwa w szkole

Pytanie o poczucie bezpieczeństwa w szkole zadano wszystkim grupom respondentów. Rozkład uzyskanych odpowiedzi przedstawia tabela 5.

Tab. 5.

Czy w swojej szkole czujesz się (Pani/a dziecko / uczeń czuje się) bezpiecznie?	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie	Trudno powiedzieć
Nauczyciele (%)	62	37	2	-	-
Rodzice (%)	68	30	2	-	-
Uczniowie (%)	55	35	5	1	4

Z zestawienia wynika, że ogólne poczucie bezpieczeństwa w szkole jest wysokie. W opinii nauczycieli i rodziców szkoła jest miejscem bezpiecznym dla uczniów. Nieco mniej bezpiecznie czują się w szkole sami uczniowie. Przyjmując, że odpowiedź „trudno powiedzieć” nie jest odpowiedzią potwierdzającą poczucie bezpieczeństwa – w badanych szkołach aż 10% uczniów nie czuje się bezpiecznie. Najczęściej obawiają się oni przemocy fizycznej ze strony innych uczniów (starszych, obcych) oraz obcych osób wokół szkoły. Sporadycznie wskazano wyłudzenie pieniędzy, kradzieże, osoby palące i dilerów jako źródła braku bezpieczeństwa.

Wobec deklarowanego przez uczniów poczucia zagrożenia zastanawia fakt, że tylko jeden z 60 badanych nauczycieli wypowiedział się na ten temat i jako przyczynę podał agresję

ze strony innych uczniów. Trudno zakładać, że pozostali nauczyciele nie mają wiedzy w tym zakresie. Raczej należy założyć, iż nie chcą wypowiadać się na ten temat.

Przemoc fizyczna w szkole

W celu poznania opinii respondentów na temat przemocy fizycznej zadano im pytanie „Czy znają przypadki zastosowania takiej przemocy w stosunku do uczniów (rodzice, nauczyciele) oraz kolegów” (uczniowie). Uzyskane odpowiedzi zamieszczone są w tabeli 6.

Tab. 6.

Czy znasz przypadki zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do:	Któregoś z uczniów – nauczyciele (%)	Któregoś z uczniów – rodzice (%)	Któregoś z Twoich kolegów – uczniowie (%)
Tak, zdarza się to często	2	3	9
Tak, zdarza się to rzadko	37	8	24
Tak, zdarzyło się to raz	18	7	6
Nie, nigdy się to nie zdarzyło	37	60	33
Trudno powiedzieć	7	22	28

Już z pobieżnej analizy przedstawionego rozkładu odpowiedzi widać, że ogólne deklaracje nauczycieli i uczniów są dość zgodne ale zdecydowanie odbiegają od opinii rodziców. Rzeczywistość prezentowana przez rodziców jest bardziej optymistyczna – rzadziej niż pozostali respondenci zauważają oni przypadki stosowania przemocy w szkole. Należy zauważyć, że poziom występowania zjawiska spada jeśli pytanie dotyczy własnej osoby (uczniowie) lub własnego dziecka (rodzice). Powodem takiego stanu rzeczy może być fakt, że większa ilość badanych osób była świadkiem lub dowiedziała się o przypadku przemocy niż sama go doświadczyła.

Tab. 7.

Czy w ciągu ostatniego roku szk. doświadczyłeś (Pana/i dziecko doświadczyło) przemocy fizycznej w szkole?	Uczniowie (%)	Rodzice (%)
Tak, zdarza się to często	2	0
Tak, zdarza się to rzadko	3	3
Tak, zdarzyło się to raz	5	2
Nie, nigdy się to nie zdarzyło	84	92
Trudno powiedzieć	7	3

Nauczyciele i rodzice zapytani zostali również o to, „skąd dowiedzieli się o zdarzeniu” oraz „, czy w związku z nim została podjęta interwencja” i „kto ją podjął”? W grupie nauczycieli najwięcej osób dowiaduje się o tym w czasie rozmowy z uczniem (uczniami) – 53% oraz poprzez obserwacje zachowań uczniów – 44% i od innego nauczyciela 41%. Zdaniem wszystkich nauczycieli zawsze w takich sytuacjach podejmowane były interwencje, a osobą podejmującą interwencję najczęściej był nauczyciel (30%) wychowawca (30%) oraz dyrektor (20%). Rodzice, o przypadkach zastosowania przemocy fizycznej wobec własnego dziecka, dowiadują się od kolegów dziecka, w czasie rozmowy z dzieckiem oraz poprzez obserwację zachowań dziecka.

Naruszanie godności osobistej

Problemami, o które w następnej kolejności zapytano nauczycieli, rodziców i uczniów było obrażanie, wyśmiewanie i poniżanie uczniów przez nauczycieli i innych pracowników szkoły. Rozkład udzielonych odpowiedzi przedstawia tabela 8.

Tab. 8.

Czy znasz przypadki, gdy któryś z uczniów został obrażony, poniżony wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły?	NAUCZYCIELE (%)	RODZICE (%)	UCZNIOWIE (%)
Tak, zdarza się to często	0	0	9
Tak, zdarza się to rzadko	12	5	20
Tak, zdarzyło się to raz	10	0	7
Nie, nigdy się to nie zdarzyło	71	75	45
Trudno powiedzieć	7	20	20

Podobnie jak w przypadku przemocy fizycznej, duża grupa rodziców i nauczycieli twierdzi, że nigdy się to nie zdarzyło, przy czym spora grupa nauczycieli (22%) uważa, że zdarzają się one rzadko lub jeden raz.

Odmienne widzą problem uczniowie. Aż 36% badanej populacji wskazuje istnienie problemu. Zdecydowanie spada – w porównaniu z nauczycielami i rodzicami – odsetek uczniów, którzy są zadani, że nigdy się to nie zdarzyło. Trudno też przyjąć, że aż 20% uczniów nie ma wiedzy dotyczącej naruszania ich godności osobistej – raczej nie chcą się oni wypowiadać w tej sprawie.

Zmniejszył się również odsetek nauczycieli, których zdaniem podjęta została interwencja w związku z poniżaniem czy wyśmiewaniem uczniów. Twierdząco wypowiada się tylko 85% (w odniesieniu do przypadków przemocy fizycznej było to 100%).

Ciekawe jest porównanie odpowiedzi uczniów i rodziców na pytanie „Czy zdarzyło się kiedyś, że Ty sam zostałeś (Pana/i dziecko zostało) w szkole obrażony, poniżony lub wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika?” – tabela 9.

Tab. 9.

Możliwe odpowiedzi:	Uczniowie (%)	Rodzice (%)
Tak, zdarza się to często	1	0
Tak, zdarza się to rzadko	6	2
Tak, zdarzyło się to raz	5	2
Nie, nigdy się to nie zdarzyło	79	90
Trudno powiedzieć	9	7

Jak widać, aż 90% rodziców nie zauważa przypadków naruszania godności osobistej swoich dzieci. Uczniom zdarzają się takie sytuacje, co potwierdza 12% badanej populacji. Jako przejawy poniżającego traktowania przez nauczycieli najczęściej wskazują wyzywanie, używanie obraźliwych słów, komentowanie zachowań (czasem również rodziców) lub wyglądu, wyśmiewanie się z popełnionych błędów lub niezrozumienia zadania czy polecenia.

Przemoc psychiczna

Nauczycieli i rodziców zapytano o przemoc wobec uczniów w szkole nie określając konkretnych zachowań ani osób ze strony których była przejawiana. Zdarzenia tego typu zadeklarowało 2% rodziców, a 7% nie miało zdania na ten temat. Nauczyciele wykorzystali cały wachlarz odpowiedzi, a ich rozkład przedstawia się następująco:

- Zdarza się to często – 3% ankietowanych,
- Zdarza się to rzadko – 19% ankietowanych,
- Zdarzyło się to tylko jeden raz – 2% ankietowanych,
- Nigdy się to nie zdarzyło – 60% ankietowanych,
- Trudno powiedzieć – 16% ankietowanych.

Jak można zauważyć, 24% nauczycieli przypomina sobie zdarzające się (w większości rzadkie) przypadki stosowania przemocy psychicznej wobec uczniów.

Nie mniej ważnym problemem jak sama przemoc są osoby będące jej sprawcami. Jak wynika z wypowiedzi uczniów, większości aktów przemocy dokonują sami uczniowie (zdecydowanie najczęściej zdarzają się wśród nich pobicia, poszturchiwania i przezywanie) ale niektórzy uczniowie wskazują również nauczycieli jako sprawców przemocy. Poniżające traktowanie uczniów przez nauczycieli przybierało najczęściej formę pociągania za ucho lub wyzywania (wyśmiewania). Pojedyncze przypadki wymieniane przez uczniów to m.in. pobicie, pociąganie za włosy, rzucanie w ucznia kluczami lub kredą, poszturchiwanie. Chociaż skala tego zjawiska nie jest znacząca, to każdy taki przypadek powinien wzbudzać niepokój. O szkole, w której choć jeden uczeń deklaruje, że był obiektem przemocy ze strony nauczyciela, można z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że **nie przestrzega się w niej prawa do wolności od poniżającego traktowania.**

Kolejnym pytaniem zadaniem uczniom w związku z omawianą tematyką było pytanie „czy wiesz, do kogo w szkole zwrócić się o pomoc w przypadku niewłaściwego Twoim zdaniem zachowania nauczyciela lub innego pracownika szkoły”? Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 79% badanych, negatywnej – 14%, a kolejnych 7% - „trudno powiedzieć”. Można więc powiedzieć, że 21% uczniów nie potrafi wskazać takiej osoby.

Uczniów, którzy odpowiedzieli „tak” poproszono aby wymienili osobę „do której zwróciliby się o pomoc”. Zdecydowanie najczęściej pojawiał się pedagog szkolny co raczej nie jest zaskoczeniem i świadczy o ważnej roli, którą pełnią te osoby w przypadku naruszenia praw ucznia w szkole. Na drugim miejscu znalazł się dyrektor, a zaraz po nim wychowawca. Zaskakuje natomiast bardzo mała liczba uczniów, którzy zwróciliby się z prośbą o pomoc do nauczyciela. Również nieliczne wskazania „rzecznika praw ucznia” świadczą o braku upowszechniania tej funkcji w szkole. Tym bardziej, że wśród przebadanych przez nas 60 nauczycieli znalazło się 8 osób pełniących taką funkcję.

Przeprowadzone badania wskazują na dosyć wysoki stopień poczucia bezpieczeństwa wśród uczniów. Jest on jednak zdecydowanie niższy niż wynika to z opinii nauczycieli i rodziców. Dysproporcje między obiema grupami są znaczące.

Podobna sytuacja zachodzi jeśli analizujemy częstotliwość występowania przemocy w szkole. Bardziej zgodne są w tym zakresie deklaracje uczniów i nauczycieli. Bardzo mały odsetek tej grupy jest zdania, że szkoła wolna jest od tego typu zachowań. Duża grupa

uczniów i nauczycieli wskazuje na występowanie zjawiska naruszania godności osobistej, przy czym skala problemu zdecydowanie większa jest wśród uczniów.

Generalnie dobry jest poziom przestrzegania prawa do wolności od poniżającego traktowania zdaniem ankietowanych rodziców. Jednakże opinie uczniów są w tej kwestii zdecydowanie odmienne. Niepokoi zwłaszcza fakt, że m.in. nauczyciele wskazywani są jako sprawcy przemocy, zwłaszcza psychicznej oraz źródło braku poczucia bezpieczeństwa.

WNIOSKI

Z zaprezentowanych w raporcie analiz wyników badań dotyczących przestrzegania praw ucznia w szkole, nasuwają się następujące wnioski sugerujące podjęcie w szkole działań w zakresie:

- podniesienia poziomu wiedzy z zakresu praw człowieka i praw ucznia oraz jej upowszechniania wśród nauczycieli, uczniów oraz rodziców;
- propagowania prawa do informacji;
- monitorowania przestrzegania praw ucznia w szkole;
- uporządkowania zapisów w statutach szkół dotyczących praw i obowiązków uczniowskich ich uprawnień, przywilejów oraz procedur dochodzenia tych praw oraz ich upowszechniania
- tworzenia warunków intymności uczniom i rodzicom w sytuacjach tego wymagających;
- eliminowania przemocy fizycznej i psychicznej w szkole.

REKOMENDACJE

Dla dyrektorów szkół:

Zaplanowanie szkoleń Rad Pedagogicznych w zakresie poznawania i upowszechniania wiedzy o prawach człowieka i ucznia oraz dokumentów informujących o przestrzeganiu tych prawach;

Nasilenie działań profilaktycznych skierowanych na przeciwdziałanie występowania przemocy w szkole.

Dla systemu doskonalenia :

Organizowanie różnorodnych form doskonalenia dla nauczycieli z zakresu praw człowieka i praw ucznia;

Organizowanie szkoleń dla opiekunów szkolnych samorządów.

Dla organu sprawującego nadzór pedagogiczny:

Monitorowanie przestrzegania praw ucznia w szkole;

Dokonywanie analizy statutów szkół pod kątem zapisów dotyczących praw ucznia.